

Loodus Marie Underi elus ja luules

Sirje Kiin, PhD
Madison - Tallinn
2013

Siuru-aegne Under

Missugused paigad kujundasid Underit?

Tallinna Kalarand

Armsa Karli silmad

Tallinna agulid:

- Allemanni tänava
heinamaad
- Tui tänava lillepeenrad
ja sirelipõõsad
- Invaliidi tänava aiad

Hiiumaa, Kassari

9-aastase tütarlapse
suurim looduselamus:
Laevasõit ja hädapeatus
lillesaarel
Kassari Süllaotsa talu
pulmapidu
Puust kinni hoidmine
Rohked hommiku- ja
valgusmotiivid varases luules

Pühajärve

Hümn hommikule

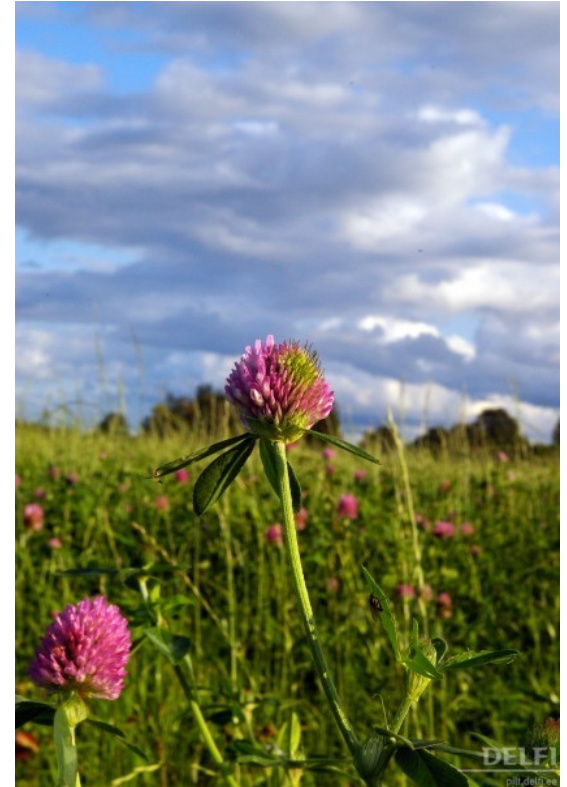
Eelõitseng, 1918 (luuletused 1913-1915)

Suviõhtu maal

*Pilvist kulda puudele piisutab,
hõbeudu heinamaad niisutab.
Rammus punapääline ristikhein
lõhnab raskelt siin, kus ma vaikselt käin.*

*Kibuvitsalt on varisend roosa lund.
Kui väsinud lapsed — lilled ihkavad und.
Til-tal, til-tal: kari koju lääb,
siis vaikseks kõik, ikka vaiksemaks jääb.*

Maardu rand

Armastussonetid

Artur Adsonile

1914-1916:

“Ma armastan su
armastust...”

Helged sonetid I

*Su sõrmed eksisid mu bluusi siidis,
Siis hõlmu laotes järel andis sõlg.*

*Ja nagu õis säält puhkes valge õlg,
rind särgist paisudes end
vabastada püüdis:*

*Su pilgu palav meelitus, see hüüdis,
kui oleks kustutada armuvõlg:*

*Pea pitsilumest libises ka selg —
ei püsind ükski liige enam riidis.*

*Kirg varvasteni alasti mind
kooris.*

*Poolkinnisilmil nagu udulooris
Sind nägin tarretuses
seisatlevat,*

*mu ihu iludusi imetlevat.
Sääl äkki lõõmas ihaleek meil
kahel:*

*End tundsin kaduvat su käte
vahel.*

Sinise terrassi salong 1907-1924

Tallinn, Suur-Tartu maantee 57

Sinine terrass

Täis roosat eha sinine terrass,
kus punast tülli laotand akendelle
ning purpurrätiku mu õlgadelle
päev loojenev, nii kaunilt kustumas.
Kui verev roosikimp veel hõõgumas
ta taevas – suurem õde lilledelle,
kes armust haiged.

Kehra, Birkenruh` mõis

Sinine puri, 1918

Friedebert Tuglas
(1886-1971) –
Marie Underi elu
suur, ent täitumata
jäänud armastus

Tuglasele 30. mail 1917

*Mu aid, sa lillelooridesse maetu
Opaalitaeva all, oh kunas, kas
Kord tuleb armuõhinate aetu
Mu mustalokiline prints?! siis las',
Et ootab õitegardinate kaetu
Alkoovina meid sinine terass –
Kui roosid ulatan, kui kaome sinna,
Ta suudlustelle oma suu ja rinna.*

Taas Tallinna agul

“Sinise purje”

luuletsükliid

Hämar linn

ja *Interjöörid*

olid

eesti luule

esimesed

linnaluuletused

Hämar linn V

*Kui kala ujub uulitsa kanaalest
Tuul läbi: ammul lõpustega
ahmab
Ta kiirte halkjaid usse, mis
portaalest,*

*Gaaslampest heidet. Ent ju
tahmab
Öö agulit, umbtänavate nurke:
Mõnd hilist käijat ahnelt üska
kahmab.*

*Alt kuskilt kuulda kähisevaid kurke:
Kas sajatused need või õudsed
soovid?
Kõik lammub hoontel, valgub üle
urke.*

*Kui tühjad tiigid haigutavad hoovid
Kesk aialatte kõrget musta luga...
On längakille pilvi tuhkjad roovid,*

*Kust äkki sähvab noorkuu haljas
nuga.*

Keila-Joa 1924

Toila rand

Suved 1925, 1926, 1930, 1931 ja 1932

Üksi merega

Ja kajakas kõigub.
On raske. Tean, millest.
Tul käärtas vee.
Ja merilane just viimasest lülist,
Mis kivipraos kõigub,
Vib viimse mee.

Vi komin ma palju
Sel, rammal, valgel,
Kui äkki näen,
Et minu üksiku otsija järgel
See otsutu meri. Siis kardun kui kalgid;
Kui jumala ette ma seisma jään.

Lõikuspühiks

Kuldpaunadena kõrvitsad all rohus,
Ja viljakoormaid veereb orgu, märke.
Saab siga, oinas kurku pussitärke
Ja sulgloom sulus ootab tapaohus.

All roogevirne liuad, lauad lohus:
Neid vorstisõõre, lihakäntse, kärke!
Suu uppund humalate-odravärke –
Et andkem kõhule, mis kõhu kohus.

Üks impromptu siis nüüd ka vaesel hingel':
Kui Svedenborgile kord ilmus ingel,
Siis esmasõnaks lausus: Ära söö nii palju!

Gotama Buddhale, kes karsk kui kalju,
Vaid tunnetuse lumipiima lüpsis,
Sai surmatoovaks toiduks metssea-küpsis.

Underi ballaadide loodusmaastikud

Porkuni preili

*Siis puudes vihuri raksatus käis,
Kui toodi see palmikuist kistu,
Ja risti ning põiki piitsutas räis
Ja kuu tõusis pilvedes istu.*

Tuudaimimarjad

*Ruuben, mu Ruuben, säält üle soo
Mulle noid tuudaimimarju too:
Kurikollane nende vaik
Ning neil on liha- ja veremaik.*

Mandragora

“Give me to drink mandragora...
That I might sleep out this
great gap of time.
My Antony is away.”
Shakespeare's Antony and Cleopatra

Mandragora –
kreeka keeles: karjale ohtlik
araablastel – saatana õun
Antiikajal – alkoholiga koos
tuimestusvahend

Naissaare sünd

Underi looduse vabad transformatsioonid:

1) Kuu muutub loomaks:

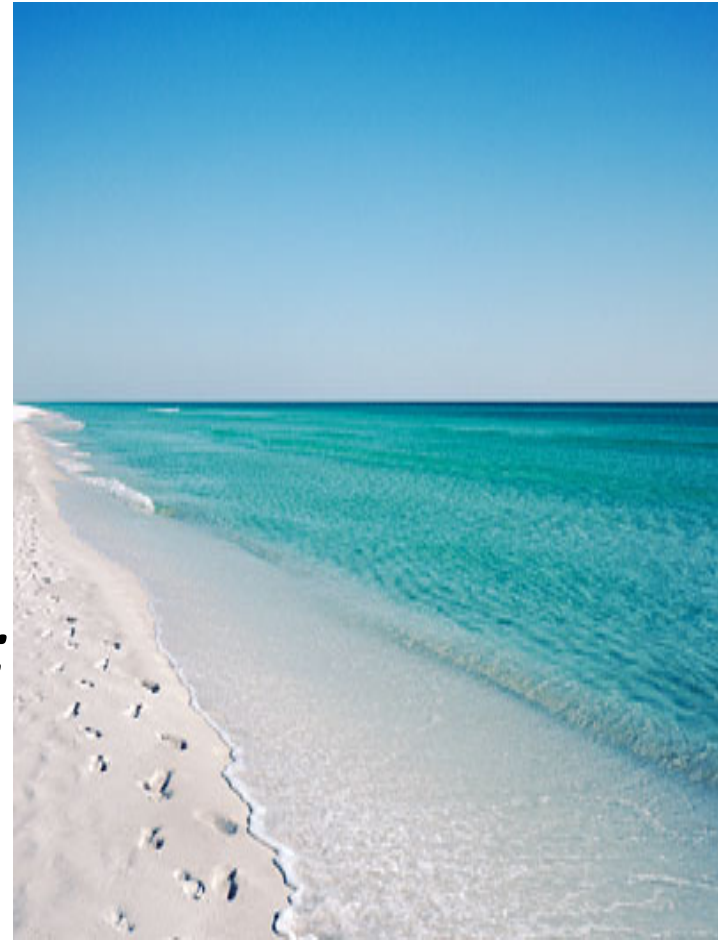
kuu näitab sarveotsi kui loom säält pilvepraost

2) Inimene muutub linnuks:

Süda põksus kui peebulind

Merilehmad

*Tüdruk pühkis silmist une,
ning kui varahommikune
meri sinas vastu neist;
nõnda loitis nende rohe,
et sest noormees kohkus kohe:
sellist vaadet polnud teist.*

Uneretk

Hilisluu
tippteos,
mis pühendet
Ants Orasele
(1900 – 1982)

Jõulised, sensuaalsed looduspildid

Ma hingasin välja ning hingasin sisse,
et ragises rind.

Kesk rohelisemast rohelisse
ürghaljuse sosin meelitas mind.

Raudürtide vahel mind küsitles oja,
ma vastasin: hõii!
su kaldale ehitan kalmustest koja –
ei teisal ma enam elada või.

Siis kummuli heitsin ja jõin nagu nisast:
mus sigines ramm
kui esiisade Eedeni isast,
kes näis siin must enesest lähedam.

Uneretke eksootiline loodus

Näe: oaõievärvi metshobuste karju –
neist müdises laas.

Ja siniseid marju, silmsiniseid marju!
neid tilises vartel ja kõlises maas.

Siis püüdsin ma käsitsi kentsakaid kalu.
Kuldliidriku lend
tõi südame alla nii magusat valu,
et enam ma ära ei tunnud end.

Ääremail 1963

Muld ja meri kui rahu ja looduse igavese
ringkäigu panteistlikud sümbolid:

Nüüd kellahingus tasem
Ja kaugus lähedasem,
Kui käe all see rohtund tund.
Muld varjab all ängelheina
Musttuhat kõiksugu leina
Kesk igi-igavest und.

Taimed Underi luules

Ju toomehelbed jätvad jumalaga
Ja sirelite õitseaeg on käes:
Kõik pungad pakatavad täies väes,
Kõik põõsad sinetavad maja taga.

Ja ööseti nüüd ei ma enam maga:
Mu süda õhetab kui hõõguv ääs—
Ah, sirelite õitseaeg on käes!
Kuis võiks ükskõikne olla ma ja vaga!

Heinamaarjapäeval

Ning saatmas õhku sooja
lõhnavoogu
kui ohvriauru juba maarjahein.
Need kureherne sinetavad
mättad,
ja tõrvaõite punetavad pääd,

ja kuljuslille hõljuv sinisein—
kõik, Maarjapäeva pööre,
ahnelt võtad,
mis luhal lillelist ja aasal hääd!

Taimed Underi elus

Sünnipäevaroosid
Matuseroosid
Sada lemmiklille

Underi ema lemmiklill

Reseeda

Reseeda

Reseeda! Minu ema lemmiklill!
Sain kimbusest vastelt tuttavalt.
Mu ema lemmiklill - kui sõnum talt.
Silm. mürkub, suu naerukil.

Linnud Underi luules

1958 Kogutud luuletuste viiesajal leheküljel

25 erinevat lindu:

tuvi 13

lõoke 10

- varblane 6

kukk, kajakas 4

rukkirääk, luik, hakk, vares 3

- Viide: Liidia Tuulse, 1981; Tulimuld, nr 3, 1993

Lõoke (põldlõoke, kiur)

Alauda arvensis/ Lark, skylark

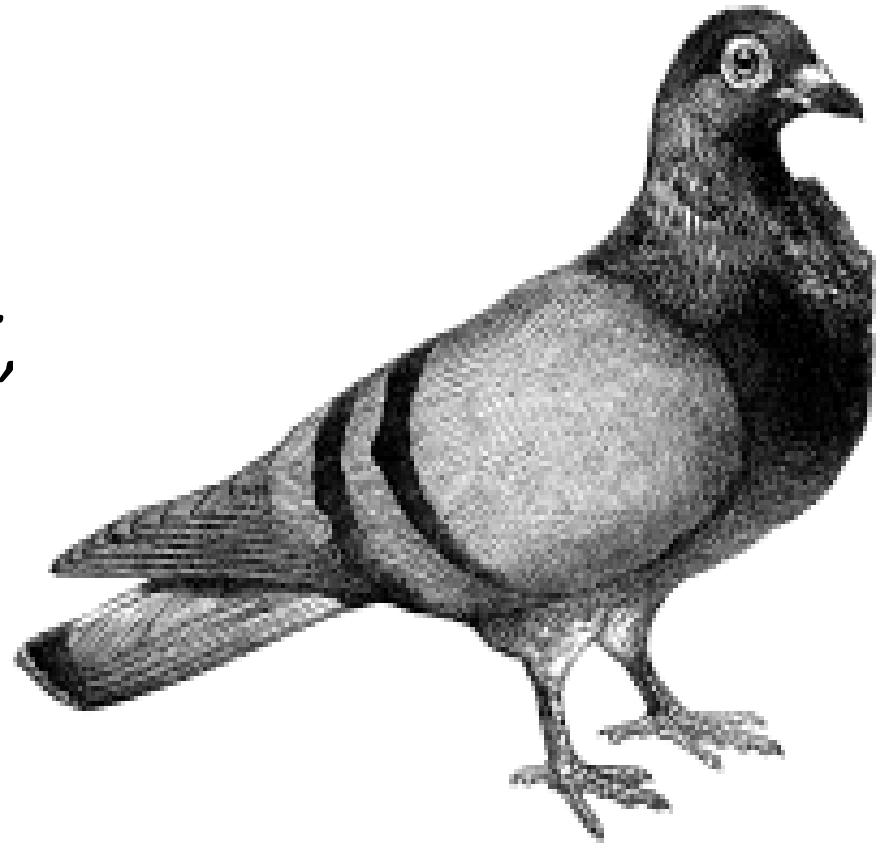
*Leht – läbipaistev kui klaas.
Kiired mängivad liivaga,
Valguslaike kui õunu maas.
Lõoke kastese tiivaga
Helisev täht laotuses,
Lauluõndsuses
ühendab taeva ja maa.*

Tuvi (Columba/ dove, pigeon)

*Ja Jumala pea kohal tuvi
see tuli mul kaaslaseks.*

*nagu armunud turteltuvi,
kes olla võis
tuvist vagusam*

Varblane (passer/sparrow)

*Nagu varblane räästa all
Külmetab rinna all süda
Puhtub ta ümber valukristall
Kerkib hangede rida*

Kukk (Gallus gallus/ cockerel or cock, rooster, fowl)

*Ärkaks jookes mu põlvekedras,
Kustuks ööde suitsev tukk,
Haljalt nagu uba kõdras
ärkaks süda – kirev kukk.*

Rukkirääk

(*Crex crex*/ corncrake)

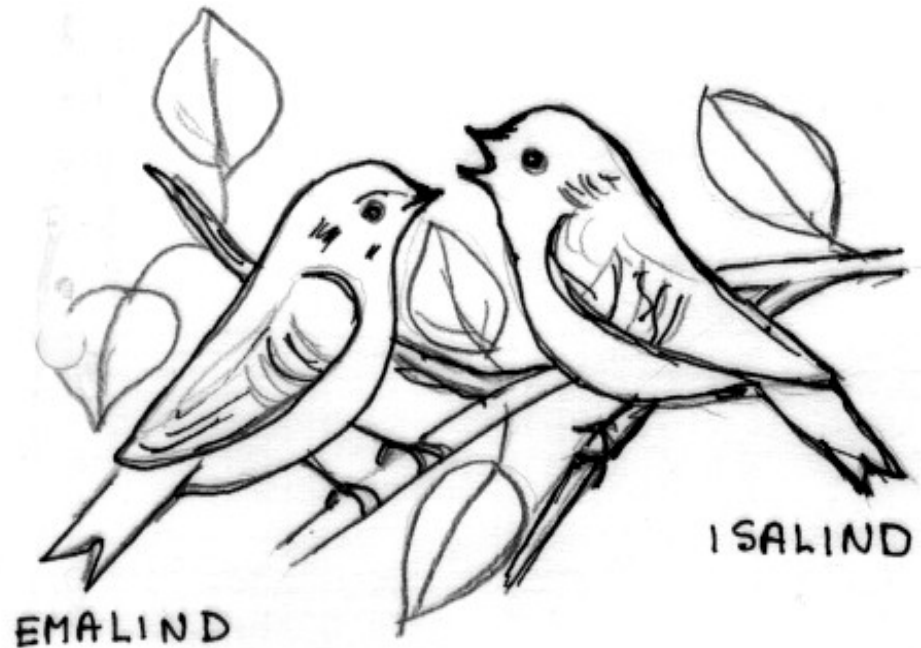

*Ning rukkirääk kui hüüaks aina
et pea on hilja, pea üksijääk...*

Rõõm ühest ilusast päevast, 1928

Sari Laule lindudest:

Puu lindudega
Ingel lindudega
Lind poegadega
Lind sügisel:

*Meil kummalgi on veri helisev ja hell –
Kes meid nii ära tegi...
Dling, ling, ling, liit...*

Pääsukekesed (hirundo/ swallow)

Nimetud linnud kui sümbolid

- **Päevalinnud:** valguse ja vabaduse sümbolid
Kui linnulaul ses surmavarju sõõris
Uus kostab lootus, iidne eluhõik.
- **Öölinnud:**
surilind, vaevalind, murdjalind, hirmulind
- **Uued linnunimed:** vibuhändlik, täristislind

Valge lind ja Imelind

Valge lind:

Võidukamalt lõikab taevast surmalinnu sõit.

Imelind:

Lennuhoog katkes, laulukee rabises pooleks.

Täis tühjust on süda ja tühi on tund.

Aruand 1953

Kõikuse kargest kohinest – oh huuu!

(Ainult) Äes range ingel naga küsitlaks:

Mis ohvialtariile on see paanuseks?

Ja vastus paljudele mul poetab suule,

Mis õnnis-valusalt mind hinges ristis:

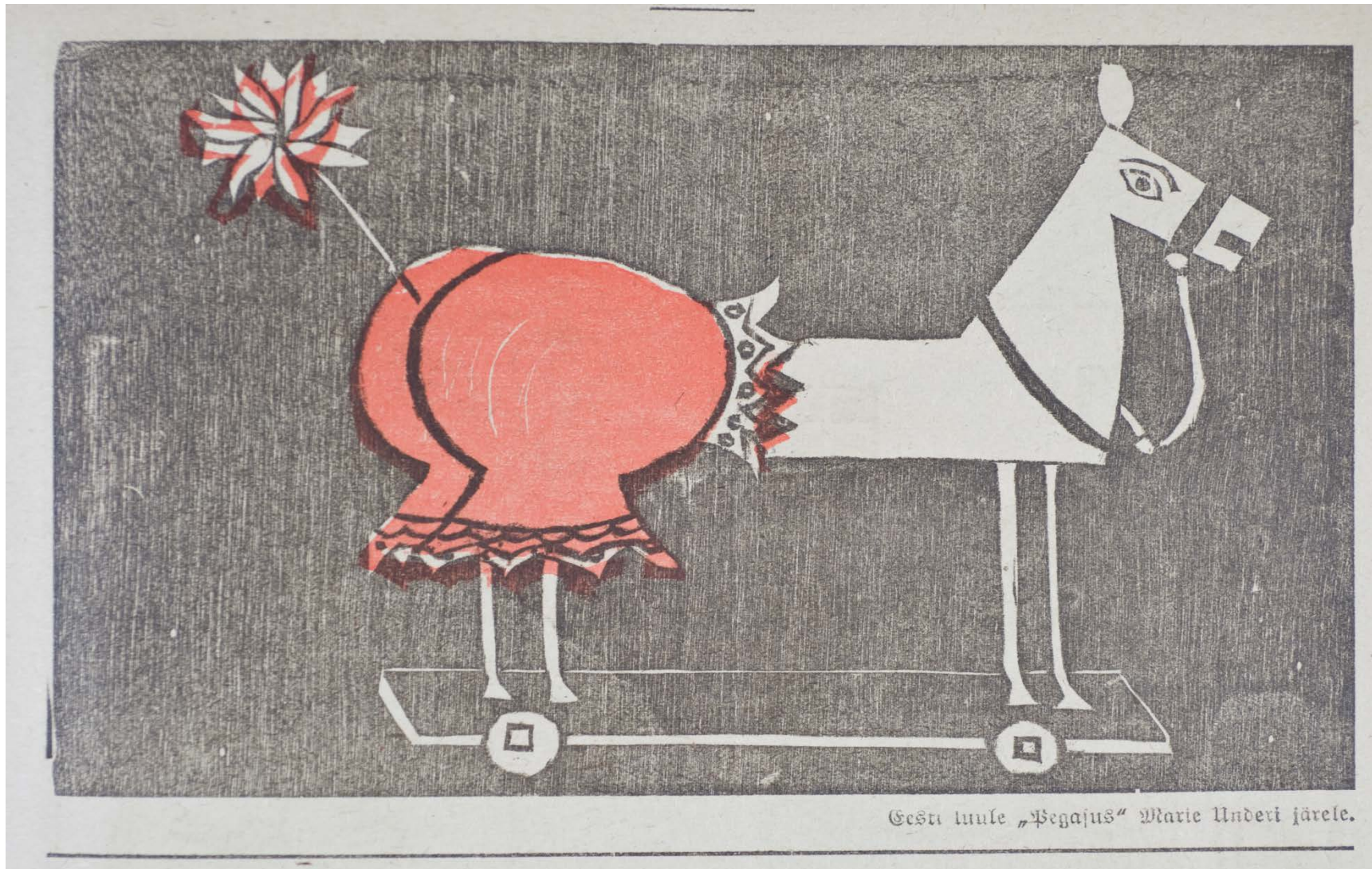
Oh, küsi veel, kes lauluga mind ristis!

Kas ja kuidas muutusid looduskujundid Underi hilisluules paguluses?

- Lopsakus – minimalism
- Vormirangus – vabavärss
- Konkreetset loodusnähtused – abstraktsed sümbolid (muld, meri, linnud)
- Elurõõm, erootika, elujanu – mure, kaotus, lein, igavikurahu
- Kõik võib olla kõik!
- Loodus on suur tervik!

Kõige tähtsam loom Underi luules?

Vana Meie Matsi lihavõttealbum 1920

Geesti luule „Pegasus“ Marie Underi järel.

Luulehobuste laadal 1929

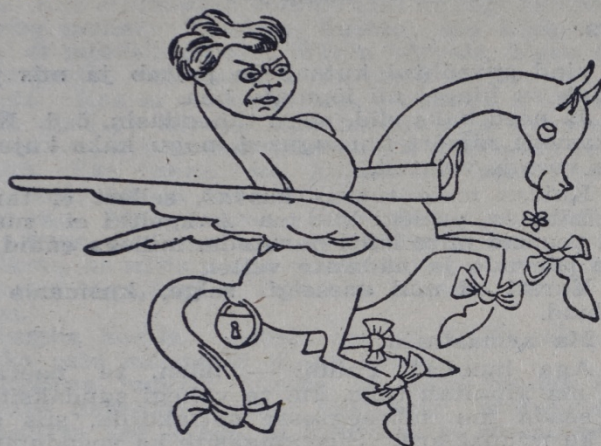
Nr. 16

K R A T T

123

luulehobuste laadal.

börsisedel.

Tuglasel — 600 kr.

H. Vismapuul — 1.500 kr. Aga välismaale lendab ta aeroplaniaga, sest ta luulehobu ei kannu välja säärast sõitu.

A. Adsonil — 240 kr.

Marie Underil — 600 kr.